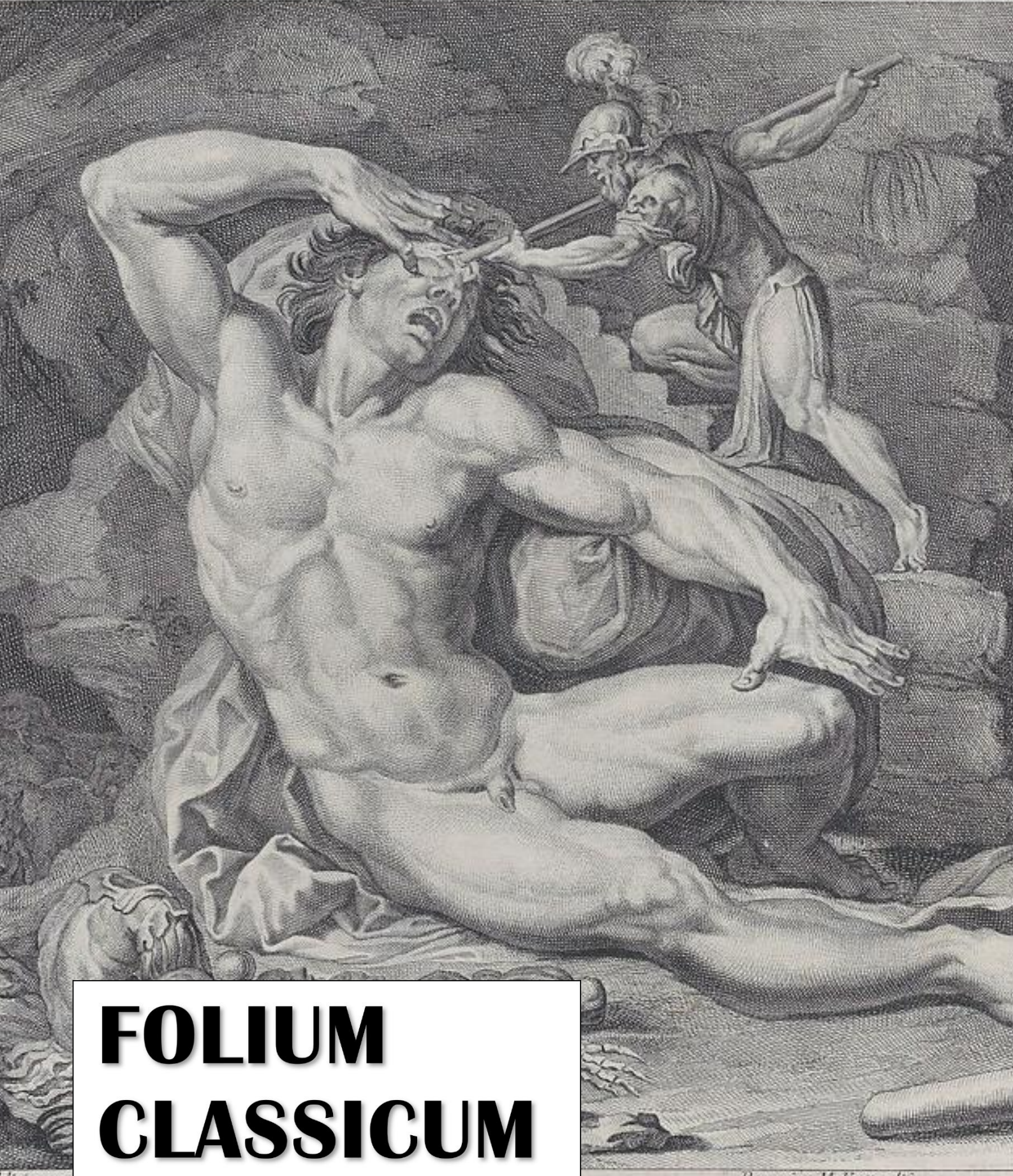

FOLIUM CLASSICUM

Nro 103
20.10.2026

Tässä numerossa:

Puheenjohtajan tervehdys	Marja Vierros	3
In memoriam Reijo Pitkäranta (11.12.1945–23.9.2026)	Anneli Luhtala	4
30 vuotta ajassa taaksepäin. Reijo Pitkärannan toimittamat *Nuntii Latini* -viikkokatsaukset lokakuulta 1996	Toim. Minna Vesa	6
Christopher Nolanin *Odyssey*	Paavo Castrén	8
Uutta kirjallisuutta	Toim. Jamie Vesterinen	10
Palkitut ylioppilaat	Toim. Minna Vesa	12
Kreikkalainen filologia 1900-luvun Suomessa ja Ruotsissa	Otto Linderborg	14
Pakollisen latinan kielikokeen historiaa. Arvio teoksesta Fred Karlsson, *Latinan pro, Helsingin yliopiston hegemonia ja Suomen kielitieteen käänne 1960-luvulla*	Antti Ijäs	21
Tulevia tapahtumia	Toim. Minna Vesa	28

FOLIUM CLASSICUM, Klassillis-filologisen yhdistyksen jäsenlehti, ilmestyy kerran vuodessa syyslukukauden aikana painetussa muodossa ja sähköisesti yhdistyksen verkkosivuilla. Päätoimittaja: prof. Marja Vierros; toimitussihteeri: FM Minna Vesa.
Yhteydenotot pyydetään osoitteeseen sihteeri@kfy.fi.

KLASSILLIS-FILOLOGINEN YHDISTYS (KFY) on tieteellinen seura, jonka tarkoitus on herättää ja ylläpitää harrastusta antiikin kulttuuria kohtaan, edistää sitä koskevaa tieteellistä tutkimusta ja olla yhdyssiteenä tämän alan tutkijoiden ja harrastajien kesken. Tätä varten yhdistys järjestää esitelmä- ja keskustelutilaisuuksia, harjoittaa julkaisutoimintaa ja edistää muillakin samanlaatuisilla tavoilla antiikin tutkimista tai tuntemista.

TOIMIHENKILÖT. Yhdistyksen puheenjohtajana toimii prof. Marja Vierros (puheenjohtaja@kfy.fi), varapuheenjohtajana apulaisprofessori Timo Korkiakangas ja sihteerinä/rahastonhoitajana FM Minna Vesa (sihteeri@kfy.fi). Lisäksi hallitukseen kuuluvat dos. Antero Tammisto ja yliopistonlehtori Outi Kaltio. Yhdistyksen postiosoite: Klassillis-filologinen yhdistys, c/o Kielten osasto (klassillinen filologia) PL 24 (Unioninkatu 40), 00014 Helsingin yliopisto.

YHDISTYKSEEN VOI LIITTYÄ maksamalla jäsenmaksun tilille Danske Bank FI93 8000 1470 9790 64 (viitenumero 1009) ja lähettämällä osoitetietonsa sihteerille. Varsinainen jäsenmaksu on 30 euroa, opiskelijamaksu 10 euroa.

Yhdistyksen KOTISIVUT: https://www.kfy.fi

Kannen kuva: Pellegrino Tibaldin mukaan Bartolomeo Crivelleri & Domenico Maria Fratta: Odysseys työntää palavan seipään Polyfemoksen silmään (Metropolitan Museum of Art Colection API, https://www.metmuseum.org/art/collection/search/818304)

Puheenjohtajan tervehdys

Marja Vierros

Kuluneen kesän aikana antiikin aika yleisesti ja Homeroksen eepokset erityisesti ovat saaneet mahtavan kohotuksen Christopher Nolanin *Odysseia*-elokuvan tultua teattereihin heinäkuussa. Kirjakaupat ja kirjastot ovat nostaneet antiikkiin liittyviä tietokirjoja sekä antiikin kirjallisuuden käännöksiä ennennäkemättömällä innolla. Antiikin asiantuntijat ovat saaneet kutsuja radio-ohjelmiin ja podcasteihin, blogosfääristä puhumattakaan. Kannattaa selailla muun muassa Yle Areenaa, jossa ohjelmat ovat edelleen kuunneltavissa.

Folium Classicum osallistuu keskusteluun julkaisemalla Paavo Castrénin arvion Nolanin elokuvasta, mutta suosittelen kaikille kuitenkin myös elokuvan katsomista itse; vain sillä tavalla siitä voi muodostaa oman mielipiteensä. Tuskin kukaan odottaa elokuvan saavuttavan Homeroksen Odysseian monia tasoja, mutta voimme kukin miettiä, mitä elokuvan tekijät ovat halunneet sanoa ottamalla Odysseuksen tarinan jälleen käsittelyyn. Tässä voitaneen myös mainita, että kustantajakin on huomannut Paavo Castrénin Homeros-suomennoksen loppuneen kaupoista ajat sitten ja ottanut siitä nyt syksyllä uuden painoksen. Toivon, että tämä noste herättää yleisemmin myönteistä suhtautumista antiikintutkimukseen ja kääntämistoimintaan esimerkiksi rahoittajien suunnalla sekä lisää edelleen kiinnostusta antiikin kielten ja kulttuurien opiskeluun.

Foliumin toinen teema tänä syksynä onkin klassillisten kielten yliopisto-opetuksen historialliset vaiheet. Otto Linderborg vertailee kreikkalaisen filologian opetusta 1900-luvun Suomessa ja Ruotsissa antaen samalla lyhyen katsauksen 1900-lukua edeltävään aikaan. Antti Ijäs puolestaan on arvioinut Fred Karlssonin omakustanteisen teoksen latinan pro exercitio -kokeen historiasta ja yhteyksistä koulutuspoliittisiin muutoksiin. Eri aikakausien opettajat jäävät kukin omalla tavallaan oppilaiden mieliin ja yhteiseen muistiin. Tänä syksynä saimme suru-uutisen Reijo Pitkärannan kuolemasta. Reijoa, hänen latinan opetustaan ja latinankielisiä uutisia jäivät monet opiskelijapolvet muistamaan lämmöllä.

KFY:n syksyn esitelmätilaisuudet on julkaistu, lämpimästi tervetuloa mukaan!

Kuva: osa Laurentius de Voltolinan kuvituksesta teokseen Liber ethicorum des Henricus de Alemannia (Wikimedia Commons, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Laurentius_de_Voltolina_001.jpg)

In memoriam Reijo Pitkäranta (11.12.1945–23.9.2026)

Anneli Luhtala

Kuva: Reijo Pitkäranta/Gaudeamus

Helsingin yliopiston pitkäaikainen latinan kielen opettaja ja tutkija Reijo Pitkäranta menehtyi 23.9.2026 Laakson sairaalassa Helsingissä. Klassillis-filologinen yhdistys muistaa lämmöllä innostavaa opettajaa, oppikirjojen tuottajaa ja aktiivista toimijaa antiikin ja sen perinnön tunnetuksi tekemisessä Suomessa. Pitkäranta toimi myös ylioppilastutkintolautakunnan latinan jaoston puheenjohtajana 1997–2016.

Suru-uutinen levisi nopeasti verkkosivuilla, ja monet hänen entiset opiskelijansa ja kollegansa muistelivat häntä ja ilmaisivat kiitollisuuttaan ja arvostustaan pidetylle opettajalle. Parhaiten hänen opetustyöstään on muistettu ne pakolliset kielitaitokurssit, muoto- ja lauseoppi ja latinan kielen tuottaminen, jotka luennoitiin aamukahdeksalta. Reijo oli aina ystävällinen opiskelijoita kohtaan – myös niitä, joita ei latinan kielioppi erityisesti kiinnostanut. Hän osallistui ahkerasti vaimonsa Marttiinan (1942–2025) kanssa klassillisten kielten opiskelijoiden ainejärjestön Symposionin juhliin ja piti yllä nykylatinan ryhmää. Näin eräs entinen opiskelija kirjoittaa: ”Muistan lämmöllä Reijoa, joka käännöskurssilta poimi minut latinankielisten uutisten ääneksi hänen kanssaan. Hän sai minut innostumaan latinasta.” Reijo toimitti emeritusprofessori Tuomo Pekkasen kanssa Ylen latinankielisiä uutisia, *Nuntii Latini* (1989–2019).

Reijo Pitkäranta opiskeli latinaa jo Seinäjoen lyseossa, josta hän kirjoitti ylioppilaaksi 1964, ja latinan harrastus jatkui Helsingin yliopistossa, jossa hänen pääaineensa oli aluksi saksa. Rooma ja Villa Lante tulivat hänelle tutuiksi jo hänen opiskeluaikanaan, kun hän pääsi professori Veikko Väänäsen työryhmään (1968–1969) tutkimaan Vatikaanin alueella sijainneen hautausmaan piirtokirjoituksia. Vuodesta 1970 Pitkäranta toimi Helsingin yliopiston Rooman kirjallisuuden assistenttina ja sen jälkeen opetustehtävissä lehtorina ja yliopistonlehtorina. Hänen kiinnostuksensa myöhempään latinaan ilmeni jo

hänen väitöskirjassaan *Studien zum Latein des Victor Vitensis* (1978); tämä afrikkalainen piispa vaikutti Byzacenan provinssissa 400-luvulla. Pian väitöksen jälkeen, vuonna 1979, Reijo Pitkärannalle myönnettiin latinan dosentuuri.

Reijon monipuolinen kiinnostus latinan kielen eri vaiheisiin jatkui koko hänen työuransa ajan. Hän laati suomi-latina-suomi-sanakirjan (2001) lisäksi nykylatinan sanakirjan yhteistyössä professori Tuomo Pekkasen kanssa (2006), uuslatinan sanaston Suomessa 1600-luvulla laadituissa väitöskirjoissa esiintyvästä terminologiasta (1992) ja teoksen *Latinaa lääkäreille: Latina medicorum* (1981). Sanastoa käsittelevät myös kaksi hänen viimeisintä tietokirjaansa, *Fata verborum: Näkymiä sanojemme historiaan* (2020) ja sen päivitetty versio *Nova fata verborum* (2023), jotka käsittelevät seikkaperäisesti latinan sanojen historiaa. Nämä yleissivistävät teokset löysivät nopeasti lukijakuntansa, mutta vähemmälle huomiolle on jäänyt latinannos Aleksis Kiven *Nummisuutareista*, *Sutores rustici* (2022), jonka Reijo toteutti yhteistyössä anglisti/latinisti Satu Tuomisen kanssa. Piirtokirjoitusten tutkimus sai jatkoa suurhankkeessa *Suomen kirkkojen latina: piirtokirjoitukset kirkoissa, kellotapuleissa ja hautausmailla* -teoksesta (2004), jonka viisihenkiseen työryhmään kuuluivat Pitkärannan lisäksi muun muassa dosentti Ulla Halva-Nyberg ja professori Heikki Solin. Työn tuloksena syntyi yli 900 piirtokirjoitusta kattava editio.

Reijon mieli pysyi loppuun saakka kirkkaana ja avoimena uusille haasteilla, vaikka kehon voimat heikentyivät. Hän liittyi viestipalvelu X:ään toukokuussa 2025 ja julkaisi siellä viestejä nykylatinan kielellä. Parhaimmillaan hänellä oli 220 seuraajaa.

Reijon muisto säilyy mielissämme.

Otteita Reijo Pitkärannan nykylatinan harrastuksesta:
Yhdysvaltain presidenttiä Donald Trumpia koskevia päivityksiä viestipalvelu X:ssä

Copiis Daniae in Groenlandiam missis imperatum erat, ut ad bellum cum Americanis gerendum paratae essent. Postea autem praesidens Trump negavit se Groenlandiam per vim expugnare velle. (24.1.2026)

Praesidens Trump, quippe qui praemium Nobelianum pacis non accepisset, epistula primo ministro Norvegiae missa scripsit iam esse, cur etiam aliud quam de pace cogitaret. Se octo bellis finem fecisse constare. (19.1.2026)

Praesidens Trump pollicitus est se Iranianis regimini reclamantibus auxilium missurum esse, sed exactius non dixit, qualis generis id futurum esset. Rerum periti autem putant fieri posse, ut de ictibus aeriis in Iraniam faciendis agatur.

Praesidens Donald Trump Chigagiam urbem in mundo periculosissimam obsignavit propter criminalitatem ibi grassantem. Asseveravit tamen se illud malum celeriter ablaturum esse vel copiis eo mittendis. Washington signum est eum a tali actione non abhorrere. (15.1.2026)

30 vuotta ajassa taaksepäin

Reijo Pitkärannan toimittamat *Nuntii Latini* -viikkokatsaukset lokakuulta 1996

Toim. Minna Vesa

3.10.1996

Iasser Arafat, praesidens Palaestiniensium, et Benjamin Netanjahu, primus minister Israelis, hac septimana in urbe Washington inter se convenerunt, ut de pace in Oriente Proximo restituenda disceptarent. Conventu acto Israeliani consultationes bene successisse iudicabant, cum Palaestinienses eas male credidisse censerent. Praesidens Bill Clinton, cuius auspicio Arafat et Netanjahu convenerant, utrumque moderatorem ad colloquia continuanda paratum esse nuntiavit.

Amnesty International, ordo iuribus humanis defendendis, Talibanos sive bellatores Afganistaniae de terrorismo criminatur. Incolas urbis Cabuli non iam in publicum prodire audere, cum islamitae extremistae rerum potiti iam mille fere homines ceperint et legem suam draconicam ubique valere iusserint. Metuendum esse, ne Talibani eos cives, quos cum praesidente exauctorato stare arbitrentur, interficere studeant.

Consilium Nationum Unitarum securitati tuendae decrevit, ut obsidio oeconomica Serbiae, Nigrimontio et Serbis Bosniensibus imposita officialiter tolleretur. Quae sanctiones abhinc quattuor annos usu receptae sunt. Idem ordo autem nondum constituit, quid faciendum esset de pecunia, quae Iugoslavia collapsa in possessione Serborum remansit.

Inter Sinas et Iaponiam discordia de aliquot insulis in Mari Sinensi iacentibus orta est. Li Peng, primus minister Sinarum, militaristas – ut dicebat – et fautores dextrarum in Iaponia partium accusavit, quod relationes Sino-Iaponienses concutere conarentur. Contentio, quae animos utriusque nationis commovit, ad insulas sporadicas inter Taivaniam et Okinavam possidendas pertinet.

Praemium Nobelianum litteraturae hoc anno accipit Wislawa Szymborska, poetria Cracoviensis septuaginta tres annos nata. Est femina ordine nona, cui hoc praemium datum est. Szymborska ducenta fere poemata composuit et etiam carmina quaedam Francogallica in sermonem patrium transtulit.

Quattuor homines laesi sunt bomba in media urbe Malmogia hodie mane explosa. Materia displosiva iuxta eum locum posita erat, quo grex motocyclistarum nomine Hell's Angels convenire solet. Etiam aedificia vicina illa calamitate dolo malo effecta maxima detrimenta acceperunt, quo factum est, ut viginti familiae domum relinquere cogerentur.

Spartathlon sive certamen cursus, in quo athletae Athenis emissi Spartam currunt, hoc anno Roland Vuillemenot Francogallus vicit. Confecit enim illud spatium ducentorum quinquaginta chiliometrorum viginti sex horis, una et viginti minutis et viginti secundis (26,21,20). Phidippides, quem Athenienses anno a. Chr. n. quadringentesimo nonagesimo Lacedaemonem auxilii patendi causa miserunt, idem iter biduo emensus esse traditur.

17.10.1996

Administratores Finni decreverunt, ut cursus marcae Finnicae fluctuare desineret et cum systemate cursus cambialis Europaeo ERM copularetur. Hoc consilium etiam a collegio monetali Unionis Europaeae Bruxellensi approbatum est. Finni ad unionem oeconomicam et monetalem

Europaeam EMU, si aliquando exstiterit, adiungi cupiunt, quam ob rem pretium marcae permutandae stabilire student.

In urbe capite Guatimalae plus octoginta homines vitam amiserunt et centum quinquaginta sauciati sunt turba hominum in stadium pedifollicum conferta. In caveam, quae quadraginta sex milia spectatorum capit, sexaginta milia hominum constipata erant, quo factum est, ut complures aut suffocarentur aut letaliter colliderentur. Multitudo ad ludum Guatimalensium et Costarechensium spectandum venerat.

Erich Priebke, capitaneus nazista octoginta trium annorum, ex decreto dicasterii supremi Italiae in ius revocabitur, ut crimini stragis altero bello mundano factae respondeat. Iam mense Augusto ante tribunal militare accusatus erat, quod plus trecentos cives Italos in Fossis Ardantinis necari iussisset, sed culpa absolutus est, cum mandatu superiorum egisse iudicaretur. Quae sentetia in Italia pro dedecore nationali habebatur.

Praesidens Lettoniae Guntis Ulmanis indignationem suam expressit, quod naves bellicae Russorum ante litus Lettoniae vagatae essent. Unum ex eis fuisse navigium vi nucleari propulsum cui nomen Petrus Magnus. Adventum classis Russicae in aquas Lettonicas testari, quantopere Lettonibus propria defensione opus esset. Russi responderunt illas naves Kaliningrado profectas Petropolim petivisse.

José Ramos-Horta, cui hoc anno una cum episcopo Carlos Belo praemium pacis Nobelianum tribuitur, administratores Sueciae exportationis armorum in Indonesiam duris verbis deprehendit. Ministrum Pierre Schori duobus annis ante promisisse socialistas, si in Suecia rerum potiti essent, Indonesianis Timoriam Orientalem occupantibus arma non venditurus. Omnibus apparere eos promisso non stetisse.

Asterix, heros pictopraphicus Gallus, qui iam mortuus esse credebatur, variis casibus rursus iactatur. Tricesimum enim periculum in insula Atlantide adiit, ut legitur in novo libello, quem Albert Uderzo septimana proxima edendum curavit. Uderzo illi seriei iocosae iam finem facturus erat, sed mentem mutavit. Nec mirum, nam Asterix apud omnes populos, Italis exceptis, ingenti gratia valet.

31.10.1996

Neque iam multum abest, quin Zaire et Ruanda inter se bellum aperte gerant. Res eo venit, postquam Ruandenses oppidum confine nomine Bukavu de Zairitanis ceperunt, ut hos pro impetu in se facto ulciscerentur. Eodem tempore Tutsi rebelles copias Zairitanas armis insequi perrexerunt. Proeliis commissis circiter sescenta milia profugorum Hutuorum castra sua relinquere coacti sunt, et eorum condicio miserrima esse describitur.

Javier Solana, protosecretarius consociationis militaris NATO, qui hac septimana Finniam visit, hodie mane et praesidentem Martti Ahtisaari et primum ministrum Paavo Lipponen convenit. Iam ante meridiem iter suum Stockholmiam versus continuavit. Heri cum ministra negotiorum exterorum Finniae Tarja Halonen colloquia egit inter alia de ratione cum Russia habenda et de consociatione NATO dilatanda.

Hodie, id est pridie Kalendas Novembres, quattuordecim anni et unus mensis sunt, cum Helmut Kohl, cancellarius foederalis Germaniae, munere suo fungitur. Ita illam potestatem iam diutius gessit quam Konrad Adenauer aut ullus alius cancellarius postbellicus. Tantum Bismarck, qui seculo

(*Jatkuu sivulla 11.*)

Christopher Nolanin *Odyssey*

Paavo Castrén

Christopher Nolanin *Odyssey*-filmi on jälleen tuonut Homeroksen Odysseian suuren yleisön ulottuville. Tässä suhteessa *Odyssey* ansaitsee vilpittömän tunnustuksen. Kirjallisuuden tutkijat asettavat yleensä Iliaan taideteoksena Odysseian edelle, mutta jälkimmäisen monivaiheinen seikkailusisältö on kiinnostanut elokuvien tekijöitä enemmän. Se on houkutellut myös enemmän jäljittelijöitä vuosituhansien aikana.

Pasifistinen ja väkivallaton Odysseia

Olen usein havainnut, että Homeroksesta ja nimenomaan Odysseiasta keskusteltaessa monet vanhemman sukupolven edustajat ovat ottaneet puheeksi vuonna 1968 valmistuneen ja meillä vuosina 1973, 1977 ja 1982 esitetyn Franco Rossin ohjaaman italialaisen TV-pienoissarjan *L'Odissea*, joka oli aikoinaan tehnyt heihin suuren vaikutuksen. Sehän levisikin myöhemmin lyhennettynä filmiversiona ja useille kielille käännettynä laajalle, ja sitä on vieläkin DVD:nä saatavissa. Se poikkesi sisällöltään ratkaisevasti Nolanin filmistä, koska se kiinnitti enemmän huomiota henkilöittensä elämään, tunteisiin ja kehittymiseen ja tapahtumien syihin ja seurauksiin. Tämä liittyi varmaankin 1960-luvun loppupuolen jyrkkään murrokseen, joka muutti elämäntapaa ja mielialoja melkein koko maailmassa ja kiinnitti entistä enemmän huomiota ihmisten välisiin suhteisiin ja torjui sotien ja yleensäkin väkivallan oikeutuksen.

Myrskyisän aikamme Odysseia

Nolanin Odyssey puolestaan näyttää liittyvän yhtä saumattomasti nykypäivän epävarmuuteen, sotavarusteluun ja haluun ratkaista kaikki ongelmat taistelemalla ja väkivalloin yksityisen ihmisen ja jopa kokonaisten kansojen toiveita noudattamatta.

Christopher Nolan, jonka sanotaan perehtyneen useisiin Odysseian käännöksiin ennen käsikirjoitus- ja ohjaustyönsä aloittamista, teki niin radikaalin ratkaisun, että hän oikeastaan tyytyi kuvaamaan ainoastaan eepoksen toiminnallisia jaksoja ja jätti tapahtumiin johtaneet syyt ja niiden seuraukset käsittelemättä. Filmiä arvioineet ovat todenneet, että esimerkiksi Polyfemos-kohtaus jää monessa suhteessa vajaaksi. Kyklooppi ei voinut olla pelkästään kauhea muodoton hirviö, vaan hän oli Poseidonin poika, jolla oli ystäviä ja sukulaisia seudun monien paimenten joukossa, tosin ehkä suurikokoisempi kuin muut ja tietämätön vieraanvaraisuuden pyhistä laeista. Odysseus miehineen ei sokaissut häntä pelkkää julmuuttaan vaan siksi, että se oli heidän ainoa mahdollisuutensa päästä ulos luolasta, jonka sulkevaa lohkaretta he yhdessäkään eivät olisi kyenneet siirtämään. Sokaisemisen lisäksi he tarvitsivat myös muita kekseliäitä keinoja päästäkseen luolasta ulos. Sekin jää kertomatta, että paettaessa Odysseus paljasti varomattomasti Polyfemokselle nimensä ja sai siitä päällensä Poseidonin vihat ja kaikki siitä seuranneet onnettomuudet.

Troijan tuhoaminen esitetään filmissä kahteen kertaan, ja Penelopen kosijoiden surmaaminen kuvataan ainoastaan Odysseuksen suorittamana julmana teurastuksena osoittamatta tarpeeksi selvästi, millaista tuhoa ja nöyryytystä kosijoiden röyhkeys oli vuosikausia merkinnyt Odysseuksen kodille ja perheelle. Samoin jää mainitsematta, että surmaan osallistuivat myös jumalatar Athene Mentorin hahmossa ja jopa Zeuksen aigista kantaen, sikopaimen Eumaios ja karjapaimen Filoitios sekä varsinkin Telemakhos, joka vihdoin osoitti kasvaneensa miltei isänsä veroiseksi taistelijaksi ja tulevaksi kansansa johtajaksi.

Miehet ja naiset Odysseiassa

Valitettava puute on eepoksen rauhallisten jaksojen ja naisten ja perheiden osuuden jättäminen miltei kokonaan käsittelemättä. Totta on, että runot oli alun perin ajateltu esitettäviksi yläluokan miesten välisissä ”illanistujaisissa”, joissa omien ja esi-isien sankaritekojen korostaminen on vielä nykyäänkin olennaista.

Homeros on kuitenkin halunnut muistaa myös naisten osuuden sankarien ajan elämässä ja kuolemassa. Manalassa käydessään Odysseus piti tosin tärkeimpänä kuulla Teiresiaan ennustukset omasta tulevaisuudestaan ja keskusteli Agamemnonin kanssa petollisen puolison vaaroista ja Akhilleuksen kanssa isän ja pojan välisestä suhteesta, mutta Agamemnonin kuvaus Klytaimestran osaksi oikeutetusta kostosta on antiikin kirjallisuuden jyrkimpiä naisvihan osoituksia. Toisaalta Odysseus käytti kallista aikaansa myös kuunnellakseen sankarien omaisten ja puolisoiden kuvauksia kohtaloistaan. Eniten Odysseukseen vaikutti äidin, Antikleian, tapaaminen. Äiti kertoi hänelle tilanteesta kotona Ithakassa ja sanoi kuolleensa suruun uskoessaan poikansa menehtyneen sotaretkellä.

Kuolematon velho Kirke ja Ogygian saarella yksin elävä nymfi Kalypso puolustavat naisten oikeuksia jumalten ja ihmisten välisissä suhteissa. Kirke tuomitsi ja muutti kaikki kuolevaiset miehet sioiksi mutta osoitti kunnioitusta ja suorastaan intohimoa jumalten suosimana vieraana pitämäänsä Odysseusta kohtaan. Kalypso puolestaan näki Odysseuksessa toivomansa elämäntoverin ja kapinoi sitä vastaan, että jumalten miesvaltainen kokous ei suonut hänelle samoja oikeuksia kuin miespuolisille kuolemattomille. Homerokselle tällaiset kokemukset olivat ehkä tulleet merimiesten liioittelevista kertomuksista matkoilla kokemistaan houkutuksista ja niiden vaaroista. Tämän ajatuksen hyväksyi myös eräs laivan kapteeni, joka lähetti minulle viestin laivaltaan mutta totesi, että nymfit ovat nykyään valitettavasti aika harvinaisia.

Kokonaan poissa ovat myös kuvaukset Telemakhoksen käynneistä Nestorin Pyloksessa uhrimenoineeen ja Menelaoksen ja Helenan luona Spartassa hääjuhlallisuuksineen sekä varsinkin Odysseuksen vierailu faiaakkien ihannevaltakunnassa, jossa vallitsi hyvinvointi, rauha ja sopusointu myös naisten ja miesten välillä. Se vierailu oli houkuttelevin Odysseuksen kokemista viettelyksistä luopua paluusta kotiin ja tyytyä viettämään loppuelämänsä ihailemansa nuoren naisen puolisona, tämän vanhempien suosikkina ja maan tulevana hallitsijana.

Positiivista on nuorison kiinnostus

Kävin katsomassa Nolanin *Odysseytä* sunnuntaina 9.8. iltapäivänäytännössä, ja vaikutuin monessa suhteessa. Ensinnäkin siksi, että se oli houkutellut paikalle runsaasti yleisöä, joka oli melkein yksinomaan nuorta väkeä, ehkä noin 20–25-vuotiaita. He seurasivat näkemäänsä kolme tuntia hievahtamatta ja hiirenhiljaa, vaikka se paikoitellen epäilemättä vaati asiaan perehtymättömältä katselijalta suurta tarkkaavaisuutta ja jäi ehkä osittain täysin ymmärtämättä.

Toiseksi se puolustaa paikkaansa Homerosfilmien rintamassa, jotka jotenkin vastaavat kunkin aikakauden suhdetta Homeroksen eepoksiin ja antiikkiin yleensä. Valitettavasti antiikki koetaan nykyään melko väkivaltaisena: sotasankarit ja gladiaattorit voittavat suosiossa filosofit ja näytelmäkirjailijat ja Thermopylai ja Colosseum Akropoliin ja Epidauroksen teatterin.

Uutta kirjallisuutta

Toim. Jamie Vesterinen

Käännöskirjallisuutta

Titus Livius, *Ab urbe condita XXVII: Hannibalin sota: Kohtalon iskuja*. Suom. Maija-Leena Kallela & Ylermi Luttinen. Basam Books 2006. 250 s.

Titus Livius, *Ab urbe condita XXVIII: Hannibalin sota: Pettureita rangaistakoon*. Suom. Maija-Leena Kallela & Ylermi Luttinen. Basam Books 2026. 230 s.

Plinius vanhempi, *Luonnonhistoria 1: Ihminen – maaeläimet – merieläimet: Kirjat VII – IX*. Suom. Sami Jansson, Arto Kivimäki & Aulikki Vuola. Gaudeamus 2026. 414 s.

Sallustius, *Catilinan salaliitto; Jugurthan sota*. Suom. Marja Itkonen-Kaila. Johdanto Jasmin Lukkari. 3. uudistettu painos (1. painos 1963). Gaudeamus 2026. 224 s.

Tiedon kiteitä: Euagrios Pontoslaisen Kefalaia gnostika. Johdanto, käännös ja kommentaari Serafim Seppälä. Studia Patristica Fennica 23. Suomen patristinen seura 2026. 242 s.

Tähtien tällä puolen: Bardaisan ja Efraim Syyrialainen vapaan tahdon puolustajina. Toim. Serafim Seppälä. Käännös ja johdanto Serafim Seppälä & Tapani Harviainen. Studia Patristica Fennica 24. Suomen patristinen seura 2026. 111 s.

Quintilianus, *Puhujan kasvatus*. Suom. Juhana Torkki. Otava 2027 (tulossa). 250 s.

Tietokirjallisuutta

Nikola D. Bellucci – Marja-Leena Hänninen – Anu Kaisa Koponen (toim.), *Egypt in Roman Eyes: Approaches to Ancient Material Culture*. Acta Instituti Romani Finlandiae 54. Institutum Romanum Finlandiae 2026. 183 s. (https://villalante.fi/en/publication/airf-vol-54-egypt-in-roman-eyes-approaches-to-ancient-material-culture/)

Jari Jolkkonen, *Nasaretin mestarin tarina*. Docendo 2026. 249 s.

Markku Kailaheimo, *Alaviitteitä Ciceron kirjeisiin*. Atrain & Nord 2025. 123 s.

Fred Karlsson, *Latinan pro, Helsingin yliopiston hegemonia ja Suomen kielitieteen käänne 1960-luvulla*. Edix 2026. 141 s.

Sari Kivistö, *Antiikin myyttiset naiset: Sankareiden uusi elämä nykykirjallisuudessa*. Gaudeamus 2026. 356 s.

Ilkka Kuivalainen – Leena Pietilä-Castrén (toim.), *Insula Pompeiana IX 3: The Wall Paintings, Mosaics, and Upper Floors*. Commentationes Humanarum Litterarum 149. Societas Scientiarum Fennica 2025. 348 s. (https://doi.org/10.54572/ssc.1449

Antti Lampinen (toim.), *Marking the North: The Greek Tradition and its Influence in the Roman Period*. Papers and Monographs of the Finnish Institute at Athens 26. The Finnish Institute at Athens 2026. 384 s. (https://doi.org/10.62444/fia.1879)

Elina Pyy (toim.), *Ancient Rape Cultures: Sexual Violence in the Greek, Roman, Jewish, and Early Christian World*. Acta Instituti Romani Finlandiae 53. Institutum Romanum Finlandiae 2025. 303 s. (https://villalante.fi/publication/airf-vol-53/)

Panu Rajala, *Sinuhen synty*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2026. 251 s.

Minna Silver, *Troija: Antiikin arvoitus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2026. 334 s.

Jyrki Siukonen, *Negotiating the Hermes of Olympia: A Short History of Reception*. Grifos 4. The Finnish Institute at Athens 2025. 45 s. (https://doi.org/10.62444/fia.1693)

Juho Wilskman, *Military History of Byzantine Rome: 1204–1261*. Pen & Sword 2026. 296 s.

Muuta

Anne Carson, *Troijan Norma Jean Baker*. Suom. Tommi Nuopponen. Poesia 2026. 72 s.

Jorma Kaimio, *Tarquinian kulta*. Icasos 2026. 233 s.

Kari Ketola, *Latinaa lukutaitoisille*. Cunctator 2026. 185 s.

Anne Lehtonen, *Välimeri-unelmia: Kirjoituksia Etelästä ja kuvitelmista*. Faros 2026. 300 s.

Jan Lund, *Odysseia selkokielellä*. Oppian 2026. 174 s.

Asko Sahlberg, *Antonius*. Like 2026. 480 s.

Henryk Sienkiewicz, *Quo vadis* (selkokirja). Oppian 2026. 114 s.

Osmo Vatanen – Pekka Kivekäs (toim.), *Hymnarium: Latinalais-suomalainen hymnikirja, osa 2: Hymnarium Latino-Fennicum, pars 2*. Väyläkirjat 2025. 232 s.

Mahdollisista puutteista tai tulossa olevista kirjoista pyydetään ilmoittamaan Folium Classicumin toimitussihteerille.

(*Jatkoa sivulta 7.*)

praeterito principatum Germaniae undeviginti annos obtinuit, longius in magistratu fuit.

Viri docti Americani vestigia vitae extraterrestris in meteorita ex planeta Marte oriundo animadverterunt. David McKay, exobiologus ex Administratione Aeronautica et Spatiali NASA autumavit se in illo lapide structuras repperisse, quae pro cellulis haberi possent. Americani iam mense Augusto nuntiaverunt se signa invenisse, quae ostenderent vitam microscopiam in Marte plus tibus miliardis annorum ante exstitisse.

In re publica Irlandia his diebus canalis televisificus nationalis aperitur, quo programmata lingua Hibernica emittuntur. Quod inceptum magni momenti ad linguam originalem corroborandam et culturam Irlandiae provehendam habetur. Plus dimidia par Irlandiensium sermonem Hibernicum plurimi facit, quamquam numerus civium Hibernice loquentium tantum quattuor cantesimerum est.

Borgoa, urbs Finniae meridionalis, hoc anno sescentesimum quinquagesimum anniversarium agit. Quam ob rem, cum in ecclesia catedrali Borgoensi officium divinum sollemne celebraretur, in usu sacro erat calix Sifridi, unum ex pretiosissimis in Europa vasis ecclesiasticis. Quod poculum aureum in urbe Osnabrück circiter anno millesimo ducentesimo quadragesimo caelatum per diversas vicissitudines in Finniam venit.

Uutiset on julkaistu tekstimuodossa teoksessa Tuomo Pekkanen & Reijo Pitkäranta, Nuntii Latini/Latinankieliset uutiset/News in Latin*, osa 4. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1998. 2010-luvun uutisia on edelleen kuunneltavissa Yle Areenassa osoitteessa https://areena.yle.fi/1-1931339.*

Syksyllä 2025 palkitut ylioppilaat

Latina, lyhyt oppimäärä, laudatur

Pihlaja Ilo Jupiter Apunen	Helsingin luonnontiedelukio
Markus Tapani Haakana	Gymnasiet Lärkan
Tuure Aarne Abiel Heikinheimo	Helsingin normaalilyseo
Jessika Justiina Kissanminttu Jentala	Tampereen klassillinen lukio

Latina, lyhyt oppimäärä, eximia

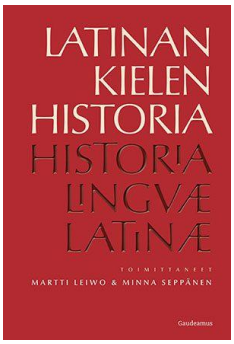
Chuhan Wang	Ressun lukio

Keväällä 2026 palkitut ylioppilaat

Menestyksestä Latinum-kokeessa

Mai Sofia de Brün	Helsingin saksalainen koulu
Impi Sanelma Vahvelainen	Helsingin saksalainen koulu

Kirjapalkintona menestyksestä latinan ylioppilaskokeessa ja sitä vastaavassa Latinum-kokeessa jaettiin Martti Leiwon ja Minna Seppäsen toimittama *Latinan kielen historia* (Gaudeamus 2025).

Kirjapalkinnot rahoitetaan Reinhold Ekholmin säätiön myöntämällä apurahalla. Säätiö myöntää myös vuosittain apurahoja vähävaraisille nuorehkoille mieshenkilöille, jotka harjoittavat tutkimusta latinan kielessä ja kirjallisuudessa ja jotka ovat suorittaneet latinan kielen syventävät opinnot. Lisätietoja Reinhold Ekholmin säätiöistä löytyy osoitteesta https://www.kfy.fi/reinhold-ekholmin-saatio/

Keväällä 2026 palkitut ylioppilaat

Latina, lyhyt oppimäärä, laudatur

Emmi Karoliina Ahonen	Tampereen klassillinen lukio
Gabriel Cristian Cederdal	Helsingin normaalilyseo
Rauha Leena Järvinen	Helsingin normaalilyseo
Markku Esa Kalevi Kiiski	Savonlinnan aikuislukio
Leena Tellervo Kiuru	Oulun suomalaisen yhteiskoulun lukio
Peppi Helmi Alina Kivelä	Helsingin normaalilyseo
Ari Juhani Lahti	Turun iltalukio
Aleksi Onni Laitinen	Ressun lukio
Eva Olivia Lundström	Puolalanmäen lukio
Silja Isla Annikki Pesonen	Tampereen yhteiskoulun lukio
Elina Auroora Porra	Tampereen yhteiskoulun lukio
Hulda Anna Maria Räikkä	Turun klassillinen lukio
Maija Kerttu Kanerva Timonen	Helsingin normaalilyseo
Ulla Monlphat Auringonkukka Torvela	Oulun suomalaisen yhteiskoulun lukio
Veikko Nestori Viinikainen	Kouvolan Yhteislyseo
Pauli Ilmari Ylitalo	Raahen lukio

Latina, lyhyt oppimäärä, eximia

Vasily Kuznetsov	Helsingin normaalilyseo
Sarah Elisabet Laine	Tampereen klassillinen lukio
Ada Anastasia Elisabeth Mannila	Tampereen klassillinen lukio
Aino Meeri Aurinko Miikkulainen	Turun klassillinen lukio
Mimosa Elli Amalia Oinonen	Järvenpään lukio
Lili Helinä Pulla	Helsingin normaalilyseo
Eemil Huli Santeri Skonbäck	Helsingin luonnontiedelukio
Helmi Ottilia Ylänkö	Helsingin normaalilyseo

Kreikkalainen filologia 1900-luvun Suomessa ja Ruotsissa

Otto Linderborg

Suomi oli vuosisatojen ajan osa Ruotsin valtakuntaa. Tarkastelen seuraavassa sitä, miten Ruotsin vaikutuspiiristä irtautuminen heijastui kreikkalaisen filologian kehitykseen 1900-luvulla sekä millaista alan tutkimusta Suomessa ja Ruotsissa on eri aikakausina tehty.

1900-lukua edeltävä aika

Ruotsin ensimmäinen kreikan professuuri luotiin 1500-luvun lopulla uudelleen perustetussa Uppsalan yliopistossa, mutta oppituolin varhaisimmista haltijoista tai heidän opetuksensa sisällöstä ei ole varmaa tietoa.[1] Aineen vakiintumiselle oleellisempaa lienee ollut niin ikään Uppsalassa toiminut klassillisten kielten kollegio, *Collegium Rudbeckianum* (1610–1613). Sen yhteydessä luettiin latinankielisten tekstien lisäksi runsaasti kreikankielistä kirjallisuutta, muun muassa Ksenofonin ”Kyyroksen kasvatus” -teosta, ja luentojen lomassa käytiin keskusteluja latinaksi ja kreikaksi (Lagus 1890, 19). Uppsalan klassillisen kollegion vaikutus näkyi siinä, että vuoden 1611 valtakunnallisessa koulusäädöksessä (*skolstadga*) kreikka oli ensimmäistä kertaa edustettuna opetettavana aineena latinan rinnalla.[2]

Ruotsin itäisessä puoliskossa sitä vastoin kreikkaa luettiin Turun katedraalikoulussa – mahdollisesti aikaisemmin kuin missään läntisessä osassa – jo 1560-luvulta lähtien (Lagus 1890, 9). Samoin vuonna 1640 perustetussa Turun akatemiassa pyhien kielten eli kreikan ja heprean professuuri kuului varhaisimpien virkojen joukkoon (Klinge ym. 1987, 75–79). Sen ensimmäiseksi haltijaksi nimettiin Martin Stodius, jota myöhemmin syytettiin nekromantiasta eli mustasta magiasta (Klinge ym. 1987, 480).

Seuraavina vuosisatoina kreikan opetus – sekä pyhien että profaanien tekstien kautta välittyneenä[3] – juurtui osaksi Ruotsin yliopistojen ohjelmaa Uppsalassa, Turussa, Lundissa ja Tartossa. Näinä alkuaikoina filologisen tutkimuksen taso oli kreikan osalta kuitenkin hyvin vaihtelevaa. Yhtäältä monet dissertaatiot eli niin kutsutut väitöskirjat koostuivat pitkälle 1800-luvulle saakka pelkistä parinkymmenen sivun käännösharjoituksista, esimerkiksi latinasta kreikkaan tai kreikasta ruotsiin (Palm 1976, 36; Aalto

[1] Ernst Lagus oletti Andreas Grubbin olleen ensimmäinen oppituolin haltija, joka olisi astunut virkaansa vuonna 1605 (Lagus 1890, 17) Claes Annerstedtin mukaan kreikan opetus kuului – Uuden testamentin eksegetiikan ohella – vuonna 1605 toisen teologian professorin alaan. Oppituolin ensimmäinen haltija oli hänen mukaansa kuitenkin ollut Petrus Kenicius (Annerstedt 1877, 93). Jonas Palm on sitä vastoin esittänyt, että kreikan oppituoli perustettiin vuonna 1606 yhdistettynä kreikan ja heprean professuurina, mutta ei nimennyt ensimmäistä viranhaltijaa (Palm 1976, 35).

[2] Edelliseen, vuoden 1571 säädökseen ei vielä sisälly lainkaan kreikan opetusta. Säädöksessä todetaan, että ne oppilaat, jotka toivovat kreikan, heprean tai muun kielen opetusta pakollisen latinan lisäksi (*hoo som helst annor tungomål Grekesko eller Hebreisko lära vil*), ovat velvoitettuja järjestämään opetuksensa itse (*han må sjelff ther til besöria sigh Praeceptores*) (vrt. Lagus 1890, 10–11).

[3] Toisin kuin on oletettu, kreikan yliopisto-opinnot Ruotsin kuningaskunnassa tuskin koskaan muodostivat pelkän ”teologian apuaineen” (*ancilla theologiae*), sillä jo Uppsalan yliopiston varhaisimmissa säädöksissä määrättiin, että kreikkaa tulisi opettaa kanonisten proosa- ja runotekstien kautta (Palm 1976, 35).

1980, 78). Toisaalta jo 1600-luvulla Johannes Schefferuksesta (1621–1679) lähtien, suurvallan ja niin kutsutun poliittisen humanismin aikakautena, Ruotsissa editoitiin ja tutkittiin poliittisesti, retorisesti ja sotilaallisesti hyödyllisiksi koettuja kreikkalaisia kirjailijoita, kute Arrianosta ja Ailianosta (Palm 1976, 36; vrt. Korhonen 2004, 100).

1700-luvun loppupuolelta alkaen saksalaisen uushumanismin omaksuneet oppineet pyrkivät lisäämään kreikan kielen arvostusta. Esimerkiksi Lundin yliopiston kreikan professori, myöhemmin Växjön piispa Esais Tegnér (1782–1846) korotti kreikan Humboldtin tavoin latinan yläpuolelle todeten edellisen olevan jälkimmäistä ”rikkaampi, sivistyneempi ja taipuisampi” kieli (Tegnér 1925, 190). Vastaavasti itäisellä puolella syntyi vuosisadan alussa Turun akatemian teologian professorin ja piispan Jacob Tengströmin (1755–1832) johdolla suuntaus, jota on luonnehdittu *grekomaniaksi* ja johon kytkeytyi myös romanttisen valistuksen esiintuomia käsityksiä antiikin Kreikasta – Rooman vastakohtana – korruptoimattoman ja alkuperäisen kulttuurin edustajana (Klinge 1999, 193).

1800-luvun aikana sekä latina että kreikka kuitenkin vähitellen menettivät asemiaan kouluissa sekä Ruotsissa että Suomessa, minkä seurauksena klassillisten kielten keskinäinen vastakkainasettelu muuttui yhä selvemmin yhteiseksi selviytymistaisteluksi (vrt. Lindberg 1987, 107; Seppänen & Tunturi 2019). Toisaalta vasta saman vuosisadan loppupuolella käynnistyi klassillisen filologian erikoistuminen ja ammatillistuminen, eli yleissivistystä edistävä koulutus korvautui tieteelliseen asiantuntijuuteen valmistavalla tutkinnolla.[4] Tähän muutokseen vaikutti muun muassa Friedrich August Wolfin (1759–1824) kehittämän seminaarimuotoisen opetusmallin omaksuminen, mikä toteutui Lundissa 1860-luvulla ja Helsingissä 1880-luvulla (Lindberg 1987, 218; Aalto 1980, 185). Samoihin aikoihin alan edustajat lähtivät yhä tiheämmin opiskelu- ja tutkimusmatkoille Manner-Eurooppaan, mikä edisti suomalais-ruotsalaisen kreikkalaisen filologian kansainvälistymistä (Lindberg 1987, 122; Aalto 1980, 93). Tämän kehityksen hedelmät korjattiin 1900-luvulla.

1900-luvun kreikkalainen filologia Ruotsissa: kielitieteen vahva asema

1800-luvun lopulla ruotsalainen klassillinen filologia otti merkittävän askeleen kohti kielitieteellistä erikoistumista. Kehityksen johtavia hahmoja olivat Uppsalan yliopiston kreikan ja latinan professorit Olof Danielsson (1852–1933) ja Per Persson (1857–1938), jotka olivat omaksuneet historiallisen ja vertailevan kielentutkimuksen metodit opiskellessaan Leipzigissa (Lindberg 1987, 252). Asiantuntijalautakuntien kautta he vaikuttivat kreikan ja latinan oppituolien täyttöihin muualla Ruotsissa, ja näin heidän historiallis-lingvistinen käsityksensä klassillisen filologian tehtävästä vakiintui ruotsalaiseen yliopistomaailmaan (De Stefani 2025, 63). Tämä lingvistinen suuntautuminen näkyi erityisen selvästi 1900-luvun alkupuolen myöhäislatinan tutkimuksessa, jonka yhteydessä syntyi nimitys ”ruotsalainen koulukunta” kuvaamaan kielellisesti painottunutta ja tekstitulkintaa kaihtavaa filologista metodia (vrt. Goodyear 1972, 21–22).

Kielitieteellinen korostus ilmeni kuitenkin myös kreikkalaisen filologian piirissä, erityisesti Lundin yliopiston kreikan professorin

[4] Havainnollistaakseen tätä kehitystä Bo Lindberg tutki Uppsalassa ja Lundissa puolustettuja klassillis-filologisia väitöskirjoja vuosien 1856 ja 1890 välillä todeten, että tänä aikana väitöksissä siirryttiin noin kahdenkymmenen sivun käännöksistä kohden lähes sadan sivun argumentoivia tutkimuksia (Lindberg 1987, 234–235). Vastaava kehitys nähtiin Helsingissä 1850-luvulta lähtien (Aalto 1980, 77–87).

Albert Wifstrandin (1901–1964) tutkimuksessa. Pääteoksessaan *Von Kallimachos zu Nonnos* (1933) Wifstrand tarkasteli myöhemmän keisariajan eeppisen runoilijan Nonnoksen metriikkaa, hänen tyylillistä suhdettaan hellenistiseen runouteen sekä myöhäisantiikin eepoksen prosodisia muutoksia yleisemmin. Toisena esimerkkinä kielitieteellisestä orientoitumisesta voidaan mainita Danielssonin seuraaja Uppsalan kreikan professorina, Carl Otto Lagercrantz (1868–1938), jonka tutkimuksen painopiste oli papyrologiassa. Päätyönään hän julkaisi alkemian historian kannalta keskeisen papyrustekstin (*Papyrus graecus Holmiensis*, 1913), jonka kommentaarissa hän rajoittui käsittelemään tekstin kielellisiä piirteitä.

Kielitieteellisen suuntautuneisuuden vastapainona Ruotsin 1900-luvun varhaisten vuosikymmenten kreikkalainen filologia sisälsi myös luonteeltaan tekstitulkinnallista ja reaalifilologista tutkimusta. Esimerkiksi Uppsalan kreikan professori Gunnar Rudberg (1880–1954) julkaisi laajan aatehistoriallisesti painottuneen teoksen *Forschungen zu Poseidonios* (1918). Työssään Rudberg tarkasteli Poseidoniosta stoalaisen filosofian uudistajana erityisesti kosmologian ja historiankäsityksen suhteen. Toisena esimerkkinä voidaan mainita Göteborgin korkeakoulun kreikan professori Ernst Nachmanson (1877–1943), jonka *Erotianstudien* (1917) on yksi 1900-luvun perusteellisimmista Hippokrates-tutkimuksista. Myös suurelle yleisölle suunnattua filologiaa, käännöksiä ja populaarisoivia tutkielmia, tuotettiin Ruotsissa 1900-luvun alkupuolella. Muun muassa Nachmanson julkaisi arvostetun antiikin lääketieteellisiä tekstejä käsittelevän teoksen *Hippokrates och hans tid* (1921). Huomattavista käännöstöistä voidaan mainita Lundin kreikan professorin Claes Lindskogin (1870–1954) Herodotos-käännös (1920) ja hänen edeltäjänsä Aron Alexandersonin (1841–1930)[5] ruotsinnokset Sofokleen, Aiskhyloksen ja Euripideen tragedioista teoksessa *Oidipus-sagans tragedier* (1921).

Toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä ruotsalaisen kreikkalaisen filologian keskeisin hahmo oli Göteborgin pitkäaikainen kreikan professori Ingemar Düring (1903–1984), joka jatkoi Rudbergin 1900-luvun alussa viitoittamaa tietä antiikin filosofian noustessa hänen tutkimuksensa myötä etualalle. Päätyönään Düring julkaisi laajan, tekstikritiikkiä ja filosofista tulkintaa yhdistelevän teoksen *Aristoteles: Darstellung und Interpretation seines Denkens* (1966), joka Werner Jaegerin *Aristoteles: Grundlegung einer Geschichte seiner Entwicklung* -teoksen (1923) ohella muodosti 1900-luvun saksankielisen Aristoteles-tutkimuksen keskeisimmän kokonaisesityksen. Kansainvälisesti arvostettua Düringiä voidaan pitää 1900-luvun merkittävimpänä filosofis-aatehistoriallisesti orientoituneena pohjoismaisena filologina.

Düringin jälkeen filosofisesti suuntautunutta kreikkalaista filologiaa ovat Ruotsin yliopistoissa jatkaneet – vaikkakin selkeästi vähäisemmällä kansainvälisellä tunnustuksella – muun muassa Uppsalan ja Lundin kreikan professorit Jan Fredrik Kindstrand (1941–) ja Karin Blomqvist (1954–). Kindstrand on tarkastellut erityisesti hellenistisen ajan filosofisia koulukuntia, ennen kaikkea kyynikkoja, kun taas Blomqvist on keskittynyt roomalaisajan stoalaisuuteen ja Dion Khrysostomoksen tuotantoon. Kieli-

[5] Alexanderson kamppaili 1890-luvun lopulla Danielssonin kanssa Uppsalan yliopiston kreikan professuurista. Hakuprosessissa uuden ammatillistuneen tieteellisen näkemyksen ja vanhan sivistävyyttä korostavan humanistisen ihanteen vastakkainasettelu tuli selvästi esiin. Alexandersonia suositeltiin virkaan ennen Danielssonia, vaikka edellisen merkittävimmäksi tieteelliseksi ansioksi luettiin metriikkaa käsittelevä yleisteos. Lopulta Danielsson sai kuitenkin viran Alexandersonin valittua Lundin professuurin. (Lindberg 1987, 269).

tieteellistä linjaa on sitä vastoin ylläpitänyt myös Lundissa kreikan professorina toiminut Jerker Blomqvist (1938–), joka on tutkinut muun muassa klassisia historioitsijoita Herodotosta ja Thukydidestä kieliopilliselta kannalta. Blomqvistin tuotanto on laaja, ja hän on tehnyt paljon myös tekstitulkinnallista ja popularisoivaa tutkimusta.

1900-luvun loppupuolen kenties tunnetuin ruotsalainen kreikkalainen filologi on ollut runoilijanakin ansioitunut Jesper Svenbro (1944–), mutta hän on pääosin toiminut Ruotsin ulkopuolella ja hänen voidaan tutkimuksellisesti – erityisesti pääteoksensa *Phrasikleia: anthropologie de la lecture en Grèce ancienne* (1988) perusteella – katsoa kuuluvan ranskalaiseen filologiseen koulukuntaan. Koulukunnalle on ollut ominaista modernien sosiologisten, antropologisten ja strukturalististen teorioiden soveltaminen antiikin tekstien tulkintaan (Champagne 1992, 1–3). On myös mainittava, että koko 1900-luvun kiistatta tunnetuin ruotsalainen antiikintutkija Martin P. Nilsson (1874–1967), joka niitti suurta kansainvälistä mainetta kreikkalais-roomalaisen uskonnon tutkimuksellaan, ei varsinaisesti ollut filologi vaan toimi klassisen muinaistieteen ja antiikin historian professorina Lundissa.

Näin ruotsalaisen kreikkalaisen filologian voidaan todeta kulkeneen 1900-luvulla kahdella rinnakkaisella polulla: kielitieteellisesti painottunut tutkimus jatkoi Danielssonin ja Perssonin muovaamaa historiallis-lingvististä perinnettä, kun taas Rudbergin ja Düringin kaltaiset tutkijat edustivat tekstintulkintaan ja antiikin aatehistoriaan suuntautunutta kirjallisuus- ja reaalifilologiaa.

1900-luvun kreikkalainen filologia Suomessa: suomenruotsalaisten vahva asema

1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa myös suomalainen klassillinen filologia modernisoitui. 1880-luvulla Helsingin yliopiston kreikkalaisen kirjallisuuden professorit Oskar Tudeer (1850–1930) ja Ivar Heikel (1861–1952) edistivät wolfilaisen seminaarimallin käyttöönottoa ja loivat sen toiminnalle käytännölliset edellytykset perustamalla Helsinkiin filologisen referenssikirjaston (Aalto 1987, 185–186). Tämän myötä ammatillistunut ja kansainvälisemmin suuntautunut tieteellinen ympäristö alkoi hahmottua myös Suomessa. Tudeerin ja Heikelin oma tutkimus oli, etenkin heidän uransa alkuvaiheissa, selvästi lingvistisesti painottunutta. Tudeer väitteli homeerisista infinitiiveistä (1876), Heikel puolestaan Herodotoksen partisiipin käytöstä (1884), mikä loi pohjaa samankaltaiselle kielitieteelliselle erikoistumiselle kuin Danielssonin ja Perssonin tutkimus Ruotsissa (vrt. Aalto 1987, 95).

Heikel toimi kreikan professorina aina 1920-luvulle asti. Kansainvälisesti hän tuli parhaiten tunnetuksi Eusebios-editioistaan *Über das Leben Constantins* (1902) ja *Demonstratio evangelica* (1913). 1900-luvun suomalaisen kreikkalaisen filologian kehitykseen hän kuitenkin vaikutti pikemminkin muilla töillään. Hän esimerkiksi julkaisi kreikankielisiä piirtokirjoituksia käsittelevän teoksen ja otti kantaa Platonin kronologiaan tyylianalyyttisesti suuntautuneella tutkimuksella. Molemmat olivat suuntaa antavia suomalaisen kreikkalaisen filologian myöhemmälle kehitykselle.

Suomen 1900-luvun alun olennaisin kreikkalaisen kirjallisuuden popularisoija oli Emil Zilliacus (1878–1961), joka toimi Helsingin yliopistossa kirjallisuustieteen dosenttina ja antiikin kirjallisuuden professorina. Zilliacus väitteli vuonna 1905 modernien ranskalaisten runoilijoiden antiikin tulkinnasta ja julkaisi sen jälkeen joukon ruotsinkielisiä esseekokoelmia antiikin Kreikan ja Rooman kirjallisuudesta keskittyen erityisesti kreikkalaiseen runouteen ja draamaan esimerkiksi mestarillisissa teoksissaan *Lans och lyra* (1933) ja *Eros och Eris* (1948). Kirjallisen

ansioituneisuutensa vuoksi nämä kokoelmat ovat – todennäköisesti suuremmassa määrin kuin mitkään muut – edistäneet antiikintutkimuksen popularisoitumista Pohjoismaissa (vrt. Wikander 2011, 104).

Kreikkalaisen filologian osalta Suomen ja Ruotsin vahvat historialliset ja kulttuuriset siteet näkyvätkin erityisen selvästi suomenruotsalaisten filologien keskeisessä roolissa. Sekä Heikel että Zilliacus olivat ruotsinkielisiä, ja heidän jälkeensä alan kaksi huomattavinta edustajaa olivat Zilliacuksen poika Henrik Zilliacus (1908–1992) sekä toinen suomenruotsalainen, Holger Thesleff (1924–2023). Heikelin tavoin molemmat toimivat pitkään Helsingin yliopistossa kreikan professoreina. Thesleffin keskeisin tutkimustyö kohdistui Platonin teosten kronologiaan ja stilistiikkaan, ja hän sai näillä alueilla huomattavaa kansainvälistä arvostusta. Zilliacus puolestaan keskittyi eritoten piirtokirjoitusten ja papyrusten editointityöhön. Häntä voidaan pitää suomalaisten filologien vahvan kiinnostuksen synnyttäjänä näitä erikoisaloja kohtaan.

Zilliacuksen aikaansaannosta olivat suomalaiset papyrologiset ja epigraafiset tutkimusryhmät, joita hän perusti 1950-luvulla toimiessaan Suomen Rooman-instituutin johtajana (Kaimio 1993, 8). Näiden ryhmien toimintaa ennen kaikkea papyrologian alalla ovat 1970-luvulta lähtien jatkaneet Zilliacuksen entiset oppilaat ja seuraajat, muun muassa Helsingin yliopiston kreikan professorit Maarit Kaimio (1941–) ja etenkin Jaakko Frösén (1943–), joka on tullut tunnetuksi hiiltyneiden papyrusten asiantuntijana. Tämän seurauksena suomalainen kreikkalainen filologia on 1900-luvun lopulla ja 2000-luvun alussa ollut selvästi papyrologisesti painottunutta (vrt. Mustakallio 2003, 127–128; Ahonen ym. 2024). Myös Zilliacuksen harjoittama epigraafinen tutkimus on jatkanut eloaan, muun muassa Helsingin yliopiston vastikään eläköityneen kreikan lehtorin Erkki Sirosen (1958–) työssä sekä – muun muassa onomastiikan osalta – Helsingin yliopiston kreikan nykyisen professorin Mika Kajavan (1959–) tutkimuksessa.

Kuten Ruotsissa Nilssonin tapauksessa, myös Suomessa voidaan todeta, että koko 1900-luvun merkittävin antiikin Kreikkaan perehtynyt tutkija ei varsinaisesti ollut filologi vaan pikemminkin historioitsija. Johannes Sundwallin (1877–1966) – hänkin suomenruotsalainen – kansainvälinen tunnettuus perustui erityisesti hänen muinaisen Kreetan kirjoitusjärjestelmiin, lineaari A:han ja lineaari B:hen, kohdistuneeseen tutkimukseensa. Sundwall edisti suuresti lineaari B:n tulkintaa (Aalto 1980, 129). Vuonna 1921 hänestä tuli vastaperustetun ruotsinkielisen Åbo Akademin ensimmäinen antiikin historian sekä Kreikan ja Rooman kirjallisuuden professori. Hänen seuraajansa Rolf Westmanin (1927–2017) eläköitymisen jälkeen aine kuitenkin lakkautettiin Åbo Akademissa vuonna 1993. Turun yliopistossa on sitä vastoin vuodesta 1964 lähtien toiminut klassillisen filologian professuuri. Tämän oppituolin ensimmäinen haltija oli Heikki Koskenniemi (1919–2013), joka tunnettiin varhaisen kristillisen kirjallisuuden ahkerana suomentajana.

Suomen 1900-luvun kehitys noudatti Ruotsista tuttuja kansainvälistymisen ja ammatillistumisen kaavoja. Vuosisadan loppuun mennessä suomalainen kreikkalainen filologia oli kuitenkin muotoutunut omaleimaiseksi kokonaisuudeksi painopisteinään papyrologia ja epigrafiikka. Kuten Ruotsissa, selkeä kielellinen suuntautuminen säilyi silti läpi vuosisadan. 1900-luvun lopulle tultaessa lingvistisesti painottunut filologia voimistui entisestään muun muassa Martti Leiwon (1953–) kreikkalais-roomalaisen maailman kielikontakteja käsittelevän tutkimuksen myötä. Viime vuosikymmeninä eräät Ruotsissa toimineet suomalaiset filologit ovat sen sijaan edustaneet pikemminkin reaalifilologista linjaa. Esimerkkinä jälkimmäisestä voidaan mainita Uppsalan yliopiston

uusplatonismia tutkinut filosofian professori Pauliina Remes (1971–).

Suomi ja Ruotsi vertailussa

Suomalaisen 1900-luvun kreikkalaisen filologian voidaan todeta kehittyneen ruotsalaista vastinettaan erikoistuneemmaksi, mikä on ymmärrettävää alan pienuus huomioiden: Suomessa ammatillinen antiikin Kreikan tutkimus on pitkälti keskittynyt yhden yliopiston ympärille, ja sen johtavat tutkijat ovat siten tulleet ohjanneeksi koko aineen kotimaista kehitystä. Ruotsissa kreikan professuureja oli sitä vastoin 1900-luvun aikana jo neljässä eri yliopistossa (Uppsalassa, Lundissa, Göteborgissa ja Tukholmassa), minkä vuoksi siellä esiintyi jonkin verran suurempaa aineen sisäistä moninaisuutta, etenkin vaihtelua kielitieteellisen ja reaalifilologisen suuntautumisen välillä.

Merkittävää Suomen ja Ruotsin välistä vastaavuutta on sitä vastoin havaittavissa ammatillistumisen ohella tapahtuneessa kansainvälistymisessä, joka molemmissa maissa merkitsi vuosisadan alussa saksan omaksumista ensisijaiseksi tutkimuskieleksi ja vuosisadan puolivälin jälkeen vaiheittaista saksan korvautumista englannilla (Palm 1976, 41; Kajanto 1970, 208). Lopuksi voidaan todeta, että 1900-luvun kehitykselle on maissamme ollut yhteistä myös se, että kreikan kielen opetus on sen aikana – toisen ”pyhän kielen” heprean tavoin – käytännössä kokonaan kadonnut kouluista.[6]

Tutkimustyö on saanut tukea Suomalais-ruotsalaiselta kulttuurirahastolta.

[6] Ruotsissa vuoden 1966 lukiouudistus merkitsi kuoliniskua vanhalle latinalinjalle, joka oli sisältänyt myös kreikkaa. Uudistuksen myötä kreikan kouluopetus käytännössä loppui, vaikka teoriassa kuulukin edelleen valinnaisena aineena lukioiden opetusohjelmaan. Suomessa vastaava kehitys nähtiin 1970-luvulla, jolloin vanhat oppikoulut ja kansakoulut yhdistettiin yhtenäiseksi peruskouluksi ja lukioksi. Latina säilyi yksittäisissä lukioissa, mutta klassinen kreikka katosi kokonaan koulujen virallisesta kurssitarjonnasta.

Kirjallisuus

Aalto, P. 1980. *Classical Studies in Finland.* Helsinki.

Ahonen, M., Perälä, M. & Vuolanto, V. 2024. ”Liite: Klassisten kielten opetus ja antiikin tutkimus Suomessa” teoksessa: *Antiikki ja me – Miksi antiikintutkimusta tarvitaan* (toim. Ahonen, M. & al.). Helsinki.

Annersted, C. 1877. *Uppsala universitets historia. Första deln 1477–1654*. Uppsala.

Champagne, R. A. 1992. *The Methods of the Gernet Classicists: The Structuralists on Myth*. London.

De Stefani, C. 2025. ”Från Olof August Danielsson och Per Persson till Albert Wifstrand: svensk klassisk filologi under 80 år”. *Eranos* 115, 61–77.

Goodyear, F.R.D. 1972. *The Annals of Tacitus. Books 1–6. Volume I: Annals 1.1–54*. Cambridge.

Kaimio, M. 1993. ”Henrik Zilliacus in memoriam”. *Arctos* 27, 7–9.

Kajanto, I. 1970. ”The Classics in Finland”. *Arethusa* 3(2), 205–226.

Klinge M.. Knapas, R., Leikola, A. & Strömberg. J. 1987. *Kungliga Akademien i Åbo 1640–1808. Helsingfors, D. 1*. Helsinki.

Klinge, M. 1999. ”Nyhumanismen i Finland”. Teoksessa: *Finlands svenska litteraturhistoria. Första delen: Åren 1400–1900* (toim. Wrede, J.). Helsinki.

Korhonen, T. 2004. *Ateena Auran rannoilla: Humanistikreikkaa Kuninkaallisesta Turun akatemiasta*. Helsinki.

Lagus, E. 1890. *Studier i den klassiska språkundervisningens historie i Finland med afseende fäst vid förhållandena i Sverge och andra länder*. Väitöskirja, Helsingin yliopisto. Helsinki.

Lindberg, B. 1987. *Humanism och vetenskap: den klassiska filologien i Sverige från 1800-talets början till andra världskriget*. Tukholma.

Mustakallio, K. 2003. ”Antiikki ja tulevaisuus”. *Historiallinen aikakauskirja* 101, 127–132.

Palm, J. 1976. ” Griechisch”. Teoksessa: *Faculty of Arts At Uppsala University: Linguistics and Philology*. Uppsala.

Seppänen, M., & Tunturi, J. 2019. ”Kieliopillinen estetiikka ja kansallinen identiteetti: Suomalaisten oppikoulujen latina ja kreikka 1800-luvun julkisessa keskustelussa”. *Ennen ja nyt: Historian tietosanomat* 19(4).

Tegnér, E. 1925. *Samlade skrifter, Band 6*. Tukholma.

Wikander, C. 2011. ”Emil Zilliacus och Hjalmar Gullberg: översättare och poeter”. Teoksessa: Svenskar och antiken (toim. Alroth, B. & Scheffer, C.). Tukholma.

Pakollisen latinan kielikokeen historiaa

Arvio teoksesta Fred Karlsson, *Latinan pro, Helsingin yliopiston hegemonia ja Suomen kielitieteen käänne 1960-luvulla*. VI, 141 s. Edix 2026. ISBN 978-952-69940-5-5 (pehmeäkantinen)

Antti Ijäs

Ensivaikutelmia

Fred Karlsson on nimi, joka ei kieliaineita opiskelleille juuri esittelyjä kaipaa. Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen professori emeritus ja suomen kielen dosentti on tullut tutuksi *Yleisen kielitieteen* (1994) kautta suurelle määrälle yleisen kielitieteen peruskurssilaisia sekä *Suomen peruskieliopin* (1982) käännösten (*Finnische Grammatik* 2000*, Finnish: An Essential Grammar* 1999) kautta myös ulkomaalaisille fennistiikan opiskelijoille. *Yleisen kielitieteen* tematiikkaa jatkoi oppikirjamaisemmassa muodossa Karlssonin vuonna 2022 julkaisema *Kielitieteen perusta.* Ab Edix Oy:n julkaisutoiminta on nyt saanut jatkoa toisella Karlssonin kirjoittamalla teoksella, joka käsittelee otsikkonsa mukaisia oppihistorian ja koulutuspolitiikan aiheita.

Lukijan huomio kiinnittyy ensimmäisenä kannen kuvituksena käytettyyn tekoälyryönään, jonka aiheet liittyvät otsikossa mainittuihin teemoihin. Tuntematta kuvien tuottamiseen käytettyjen kehotteiden tarkempaa sisältöä saattaa jäädä miettimään, mikä tekee luvuista yhdestä kahdeksaan merkityksellisiä latinan pro exercitio -kokeen osalta, miksi Helsingin yliopiston päärakennuksessa liehuu valtiolipun sijaan kansallislippu, ja onko sanskritinkielinen käsite *dharma* valittu tarkoituksella kuvaamaan kielitieteen käännettä edeltänyttä aikaa. Tätäkään kirjaa ei kuitenkaan tule tuomita *prima facie* kannen perusteella.

Teoksen rakenne ja sisältö

Teos jakaantuu ”kolmeen toisiinsa liittyvään osaan”. Teoksen otsikko muodostaa nousevan trikolonin, mutta sen ensimmäinen osa, ”Latinan pron suomalainen historia” (s. 1–89), on ylivoimaisesti laajin, eivätkä kaksi seuraavaa osaa, ”Helsingin yliopiston hegemonia” (s. 90–102), ja ”Suomen kielitieteen 1960-luvun käänne” (s. 103–126) yllä yhdessä edes puoleen sen pituudesta. Epäilyksiä oman osan tarpeellisuudesta herättää etenkin toinen osa, joka esitellään takakansitekstissäkin samassa kappaleessa ensimmäisen osan kanssa. Myös esipuheessa todetaan, että latinan pron ja Helsingin yliopiston hegemonian haastaminen olivat ”[toisiinsa] siiamilaisittain suhtautuvia prosesseja” (vi). Osajako palvelee kuitenkin sellaista lukijaa, joka on mahdollisesti kiinnostunut yhdestä muttei välttämättä toisesta aiheesta, etenkin kun mainitun ”hegemonian syntyä tai ilmenemismuotoja ei ole [aiemmin] tarkemmin analysoitu” (vi). Toisaalta tästä aiheenmukaisesta erottelusta johtuu esimerkiksi se, että osan I luvun 8 otsikon alle on katsottu tarpeelliseksi lisätä lukuohje: ”Lue taustaksi osan II luku 17 ennen kuin jatkat” (s. 48).[1]

Ensimmäinen osa on latinan pron eli pakollisen latinan kielikokeen varsinainen historia, jonka Karlsson hahmottaa neljänä eri vaiheena. ”Latinayliopiston” aikana vuosina 1640–1852 latina oli käytössä Turun akatemiassa ja sitten Keisarillisessa Aleksanterin yliopistossa kirjoitettuna ja puhuttuna

[1] Samasta luvusta löytyy muutamaa sivua myöhemmin (s. 52 viite 105) tavanomaisempi sisäinen viittaus tähän samaan, presidentti Kekkosen vuoden 1964 puhetta käsittelevään lukuun.

kielenä.

”Muutosvaihe” alkoi 1852, jolloin ei enää vaadittu harjoitusväitöskirjan (pro exercitio) puolustamista, eikä maisterin- (pro gradu) tai tohtorinväitöskirjoja (pro doctoratu) tarvinnut enää kirjoittaa latinaksi. (Sivuhuomiona sanottakoon, että aiemminkin oli mahdollista kirjoittaa väitöskirja hepreaksi tai kreikaksi, vaikka tätä mahdollisuutta hyödynnettiin Turun akatemiassa tiettävästi vain kahdessa kreikankielisessä väitöskirjassa.[2] Ruotsin kieltä oli myös mahdollista käyttää jo vuodesta 1752 alkaen, mikäli väitöskirjan aihe koski luonnontieteitä tai Ruotsin historiaa tai maantiedettä.) Edelleen vuonna 1863 latinan kirjoituskoe poistettiin luonnontieteiden opiskelijoilta, vuonna 1871 kirjoituskokeesta tuli käännöskoe äidinkielestä latinaan ja lopulta vuonna 1898 käännöskoe latinasta äidinkieleen. ”Pysähtyneisyyden” aika jatkui vuoteen 1967 asti ja päättyi siihen, että Åbo Akademi salli kokeessa sanakirjan käytön. Osittain edellisen vaiheen kanssa päällekkäinen ”hiipumisvaihe” ilmeni toimina latinan pron pakollisuuden purkamiseksi, jotka huipentuivat tutkinnonuudistukseen 1980-luvun vaihteessa.

Toinen osa käsittelee Helsingin yliopiston hegemoniaa. Helsingin yliopisto (Turun akatemia, Keisarillinen Aleksanterin yliopisto) oli pitkään maan ainoa instituutio, jolla oli oikeus myöntää akateemisia tutkintoja, jotka olivat vuodesta 1828 alkaen myös virkauran edellytys. 1900-luvulla se toimi johtavana instituutiona muihin, nuorempiin yliopistoihin nähden, joiden tutkintovaatimusten tuli vastata Helsingin yliopiston vaatimuksia. Helsingin yliopiston esikuvallisuus pohjautui säädöksiin, mutta osittain se näyttää olleen myös jonkinlaista vapaaehtoista alistumista ja ”varman päälle pelaamista”, ettei tutkintojen tuomaa pätevyyttä kyseenalaistettaisi. Asetelma alkoi höllentyä 1960-luvun puolivälissä, kun Tampereen yliopiston edeltäjän eli Yhteiskunnallisen korkeakoulun tutkinnoista säädettiin, että ne tuottavat saman kelpoisuuden valtion virkoihin ja toimiin kuin Helsingin yliopiston tutkinnot. Helsingin yliopiston muodollinen hegemonia tutkintovaatimuksiin hiipui ja lakkasi olemasta samalla kuin latinan pro eli 1980-luvun taitteen tutkinnonuudistuksen astuessa voimaan.

Kolmas osa jatkaa ajallisesti kahden edellisen osan hiipumisvaiheesta keskeisenä teesinään, että Suomen kielitieteessä alkoi käänne vuonna 1965. Kielentutkimuksen paradigma muuttui tuolloin kielihistoriallis-filologisesta nykykieliseen (synkroniseen) ja lingvistiseen suuntaan. Väitöskirjaluetteloilla osoitetaan, että vuosina 1945–1965 kielitieteistä väitelleet olivat (hieman kärjistäen) kaikki diakronisesti suuntautuneita filologeja ja tulevia professoreita.

Vuodesta 1965 alkaen väitöskirjoissa alkaa kuitenkin näkyä paradigman muutos, vaikka Karlsson myöntää, että väitöskirjojen luokittelu ”perinteen mukaisiin” ja ”uudenlaisiin” on osittain subjektiivista. Verrattuna aiempiin kahteen osaan kolmas osa tuntuu taulukoineen ja luetteloineen vähemmän narratiiviselta, mikä tekee siitä raskaamman lukea. Joka tapauksessa viimeinen alaluku (22.3) onnistuu sitomaan kaikki osat jotenkin yhtenäiseksi hahmottuvaksi kokonaisuudeksi.

Kokonaisuutena teos tekee sen, mitä otsikko ja takakansi lupaavat. Tällaisista aiheista kiinnostuneet löytävät sieltä paljon mielenkiintoista lähdeviitteiden ja lainausten muodossa ja antanevat anteeksi ajoittaisen raskauden

[2] Johannes Erici Justander, 1678, Λογοποιία τὴν τῶν λαχῶν ἀνθρωπίνων ἀκαταστασίαν συλλήβδην ὑπογραφοῦσα ja Georgius Ænelius, 1688, Διατριβὴ ἡ φιλολογική, περὶ τῆς ἐτυμότητος, ὀρθοεπείας καὶ ἐμφάσεως τοῦ שילה Γενές. ΔΔΔΔΠΙΙΙΙ. t. (Vallinkoski nrot 2748 ja 2751).

esitystavassa. Käsittelen joitakin kiinnostavia seikkoja hieman alempana. Oman lisävärinsä teokseen tuovat eittämättä kirjoittajan omat kokemukset opiskelijatovereiden ”joskus epätoivoistakin latinakamppailua” seuratessa (s. 3) ja hänen oma aktiivisuutensa asiassa vuosina 1965–1967 (s. 89).

Kirjoittajaa on kiittäminen käytetyn sanaston ja lyhenteiden selventämisestä (esim. s. 2, 5). Nuoremmille lukijoille olisi ehkä ollut lisäksi paikallaan selventää, että käsite ”arvosana”, kuten approbatur, cum laude ja laudatur, ei viittaa yksittäisen opintosuorituksen arviointiin vaan opintokokonaisuuksiin eli suunnilleen siihen, mihin nykyään viitataan jokseenkin hämäävästi perusopintoina, aineopintoina ja syventävinä opintoina. ”Hämäävästi” siis siinä mielessä, että nämähän ovat kaikki oikeastaan ”aineopintoja” eli jonkin oppiaineen opintoja, missä merkityksessä Karlssonkin kyseistä sanaa käyttää.

Teoksen kieliasussa on ajoittain tietynlaista rosoisuutta, jonka tyylillisestä sopivuudesta voidaan olla monta mieltä. Lihavoinnin käyttö tekstin korostamiseen tekee sivuista ajoittain levottomia. Ilmeisenä visuaalisena puutteena on mainittava (ainakin käsissäni olevan painetun version) kuvien heikko laatu. Liitteissä 1, 3–6 olevat hieman huolimattomasti otetut kuvat asiakirjoista ja lehtijutuista eivät ole varsinaisesti painokelpoisia: teksti on vinossa, sen päällä on varjoja ja kuvan resoluutio on matala. Mikäli tekstistä ei saa selvää, menettää asiakirjajäljenne pitkälti merkityksensä.

Kielellisesti kiinnostava tapaus on luvun 16 otsikko ”Hegemonia kyseenalaistetaan 1965 ja hiipuu”, jossa *hegemonia* näyttää olevan verbin *kyseenalaistetaan* subjektina, vaikka suomessa passiivilause voi sisältää mitä tahansa lauseenjäseniä paitsi subjektin.[3]

Kielten suhteista ja merkityksestä

Sisällön osalta on kiinnostavaa huomata, että latina kytkeytyi 1800-luvun puolivälissä myös suomen- ja ruotsinkielisten väliseen kieliriitaan, kun ”ruotsinkielinen ja -mielinen virkamiehistö halusi turvata omilleen eli ylemmille säädyille yliopisto-opintoihin perustuvat ammatit ja virkatehtävät latinapohjaista lukioväylää edeten” (s.14). Tämä aihe olisi voinut tulla laajemminkin käsitellyksi ottaen huomioon, että latinan yhteydessä mainitut ”pakko-opiskelusta johtuva opiskelijoiden motivoimattomuus ja minimaaliset tulokset sekä oppiaineen saama vastenmielisyyden leima” (s. 20–21) tuovat vääjäämättä mieleen myöhempinä aikoina käydyn keskustelun ns. pakkoruotsista.[4]

Toinen kielten välisiin suhteisiin liittyvä tapaus on viime aikoina keskustelua herättänyt huoli siitä, että suomen kielen käyttö kaventuu englannin kielen käyttöalojen levitessä pelkäksi ”kyökkikieleksi”. Karlsson ei tietenkään käsittele englannin asemaa sinänsä mutta mainitsee kuitenkin, että Terho Itkosen väitöskirjan englanninkielisyys oli ”uuden aikakauden airut” ja että kirjoittamalla väitöskirjat englanniksi ”käännyttiin erilaisten lukijakuntien puoleen” (s. 111). Englannin asema uutena tieteen ja populaarikulttuurin *lingua francana* on johtanut siihen, että sen osaaminen ja opiskeleminen on nykyään pakollista. ”Pakkoenglanti” ei kuitenkaan

[3] VISK § 1316, https://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=1316. Vrt. Fred Karlsson, *Finnische Grammatik* §§ 38, 69.

[4] Karlssonin toisaalla siteeraama Oiva Ketonen kirjoitti latinasta ja ruotsista seuraavasti: “Ruotsin yliopistoissa suhtaudutaan latinaan järkevämmin. Latinan taitoa vaaditaan vain filologisissa, kulttuurihistoriaa ja kirjallisuutta koskevissa opinnoissa. Vapaampi kanta ei ole alentanut Ruotsin humanistisen tutkimuksen tasoa. Ruotsin yliopilaat ovat meikäläisiä edullisemmassa asemassa vielä sikäli, että heidän täytyy kouluissaan opiskella vain yhtä pienen kansan kieltä, äidinkieltään.” *Valkolakista väitöskirjaan,* WSOY 1964, s. 180.

herätä vastaavaa vastustusta kuin latina ja ruotsi. Englannin valta-asema on globaalissakin mittakaavassa nykyään kiistattomampi ja laajempi kuin mitä latina koskaan saavutti.

Entisajan Euroopassa tilanne oli tietenkin toinen. Karlsson kuvailee heti teoksen alussa keskiajan latinan ja uuslatinan historiallista merkitystä lyhyesti mutta kattavasti:

> ”Eri aikoina latina palveli uskonnonharjoituksissa, pedagogisesti kouluissa, taloudessa opettajien työstään saamina palkkoina, tiedeviestinnässä (Newton, Linné, Porthan) sekä oppineiden yhteisön ja tieteen universaaliuden symbolina.” (s.1)

On syytä korostaa, että latinan opetusta ei ylläpidetty läpi keskiajan vain jonkinlaisena symbolisena itsetarkoituksena, vaan kyseessä oli läntisen Euroopan historiallisesta (kirjakielisestä) kielimaisemasta kumpuava käytännöllinen ilmiö, johon olivat johtaneet Rooman valtakunnan ja sen henkisten perillisten (Kaarle Suuri, roomalaiskatolinen kirkko) valta-asemat. Toki kielenkäytössä tehdyillä valinnoilla on kaikkina aikoina merkitystä myös ryhmäkuuluvuuden, oman identiteetin tai harrastuneisuuden vahvistamisen kannalta. Uuden ajan alun yliopisto halusi erottautua oppimattomasta rahvaasta käyttämällä latinaa ja keskiaikaisista oppineista jäljittelemällä latinan käytössä erityisesti klassisen latinan esikuvaa. Kuitenkin Turun akatemian noudattamien statuuttien (joita Karlsson siteeraa C. M. Schybergsonin ruotsinkielisestä käännöksestä, s. 6), opinnäytteiden ja luentokielen luomaa kokonaisvaltaisen latinankielisyyden kuvaa murtaa se, että konsistorin pöytäkirjat on joka tapauksessa pidetty ruotsiksi.

Kiinnostava on Karlssonin Oiva Ketoselta lainaama luonnehdinta, että yliopistolaitoksen ”latina palveli teologisin perustein oikeaoppisuutta ja oli vailla tieteen perusvaatimusta, henkistä vapautta” (s. 47–48). Ketonen viittaa uuden ajan latinankieliseen yliopistoon ”oikeaoppisuuden palvelijana” ja toteaa, että sen ”muuttuminen hengen vapauden tyyssijaksi alkoi samalla kuin se lakkasi olemasta latinankielinen”, minkä vuoksi ”latinan kunnioitukseen ei nykypäivän yliopistoa velvoita myöskään uudenajan [*sic*] latinankielisen yliopiston perinne”.[7] Kielestä sinänsä riippumatonta oikeaoppisuutta ei tosiaan tarvitse hakea kauempaa kuin vuoden 1655 statuuttien luvusta 23, *De vita et moribus studiosorum*:

> ”Pietas ab omnibus nostris studiosis et civibus colatur, religio vera discatur, Biblia quotidie mane et vesperi legantur ad honorem Dei, ad incolumitatem hujus Regni omnia studia referantur.”[8]

Latinan säilyneenä käyttöalana Karlsson mainitsee yliopistojen promootiot, uusina avauksina puolestaan Tuomo Pekkasen *Kalevala Latinan* (1996), Pekkasen ja Reijo Pit-

[5] Janne Saarikivi ja Jani Koskinen, *Monikielistä sivistystä vai englanninkielisiä ratkaisuja? Selvitys yliopistojen kielivalinnoista* (Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2023:24), Helsinki 2023, s. 21–23. Ilmaisu ”kyökkikieli” on peräisin entiseltä tiede- ja kulttuuriministeri Petri Honkoselta (kesk.), https://yle.fi/a/74-20011083.

[6] Tätä vasten kiinnostava on Oiva Ketosen huomio siitä, että uuden ajan alussa käytetty latina “ei ollut kenenkään äidinkieli eikä se sen vuoksi voinut heijastaa uuden ajan ihmisen aitoa olemusta”, *Valkolakista väitöskirjaan,* s. 75. Kykeneekö englanti heijastamaan niidenkin nykyihmisten aitoa olemusta, joiden äidinkieli se ei ole, eli riittääkö, että se on ylipäänsä *jonkun* äidinkieli?

[7] Oiva Ketonen, *Valkolakista väitöskirjaan*, s. 176.

[8] Helsinki, Kansalliskirjasto, MS Cö.III.30, s. 178.

kärannan toimittaman Ylen latinankielisen viikkokatsauksen *Nuntii Latini* (1989–2019) sekä Jukka ”Doctor” Ammondtin latinaksi levyttämät tangot ja iskelmät. Samassa yhteydessä voitaisiin mainita myös ehkä vähemmän tunnettu, Ylen tuottama *Variationes Horatianae Iazzicae,* jonka levytti Reine Rimón *eiusque papae fervidissimi* vuonna 1993. Näissä on kuitenkin kyse nähdäkseni merkittävällä tavalla eri ilmiöstä kuin siinä, että latinaa käytettäisiin entiseen tapaan kansainvälisenä (ja, mikä helposti unohtuu, aikakausienvälisenä) tieteenteon kielenä. Vertailun vuoksi tänä päivänä yliopiston tilaisuuksissa pidettävät englanninkieliset puheet, Ylen englanninkieliset uutiset, suomalaisten artistien englanniksi sanoittama viihdemusiikki tai ylempänä mainitut englanniksi kirjoitetut väitöskirjat heijastelevat aivan erilaisia kielellisiä asetelmia kuin tässä mainitut esimerkit uuslatinan käytöstä.

“ῥίζα γὰρ πάντων τῶν κακῶν ἐστιν ἡ φιλαργυρία” (1. Tim. 6:10)

Ylempänä lainatussa kohdassa mainittiin myös latinan merkitys taloudessa opettajien työstään saamina palkkoina. Karlsson tuo teoksessaan esille sen, että latinan opettajilla on saattanut olla myös taloudellisia intressejä ylläpitää latinan pro -järjestelmää:

> ”L[atinan]p[ro]-kurssien pito vuosittain sadoille oppilaille maksullisine loppukokeineen loi kaikissa yliopistoissa merkittävän tulonlähteen myös nuoremmille klassikoille. Tieteenalalla oli siis taloudellinenkin intressi laajan l[atinan]p[ro]-järjestelmän jatkuvuuteen. En käsittele talousaspektia enempää.” (s. 50)

Talousaspektia ei sinänsä käsitellä enempää, mutta aiheeseen palataan myöhemminkin pohdittaessa syitä, miksi klassikot eivät olleet halukkaita uudistamaan laajaa latinan pro -opetusta (s. 86). Aiheesta siteerataan myös Matti A. Sainion *Jyväskylän ylioppilaslehdessä* vuonna 1966 julkaistua kirjoitusta, jossa koemaksuja verrataan papiston toimitusmaksuihin (s. 59).

Sainio viittasi kirjoituksessaan Aarni Penttilän esittämään kritiikkiin, jonka Jyväskylän kasvatustieteellisen korkeakoulun filosofinen tiedekunta oli edellisenä vuonna lähettänyt Helsingin yliopistolle, Åbo Akademille ja Turun yliopistolle pro-järjestelmän yksinkertaistamista vaativan muistion liitteenä (s. 49). Samassa muistiossa todettiin tiedekunnan toivovan, ”että ne osaston tai tiedekuntien jäsenet, joilla on taloudellista hyötyä nykyisestä järjestelmästä, pidättyisivät käsittelemästä asiaa” (s. 50). Karlsson toteaa tämän osuneen ”suoraan erityisesti Päivö Oksalan nilkkaan”, koska hän ei jäävännyt itseään eikä häntä jäävätty asian jatkokäsittelystä.

Päivö Oksala latinan puhemiehenä

Päivö Oksala nousee teoksessa 1960-luvun hiipumisvaiheen tärkeimmäksi latinan pron puolustajaksi. Siteeratut perustelut latinan pakollisuudelle historiallis-kielitieteellisessä osastossa eivät juuri vakuuta. Eräs niistä on ajatus latinan hyödyistä kielten oppimisessa ja tieteellisen terminologian ymmärtämisessä. Romaanisiin kieliin nähden latinaa voidaan ehkä pitää jonkinlaisena porttikielenä, mutta siinäkin tapauksessa nykykielten oppimiseksi aikaa käytettäneen parhaiten opiskelemalla nykykieliä.[9] Tieteellisen terminologian etymologian tuntemus voi auttaa tieteen historian tutkimuksessa, mutta sekään ei kerro juuri mitään käsitteiden nykyaikaisista määritelmistä. (Korkeintaan se aiheuttaa ärtymystä nykyaikaisia, kreikkalais-

[9] Oksala ei vaikuta esittäneen sellaisia ajatuksia, että latina kielenä kehittäisi kykyä selvään ja täsmälliseen ajatteluun, mikä on esillä liitteessä 2 (s. 136) siteeratussa Carl Synnerbergin artikkelissa vuodelta 1871.

latinalaisista elementeistä vailla kielitaitoa koottuja sivistyssanoja kohtaan.)

Ehkä erikoisin Oksalan esittämistä perusteluista on ajatus, että pro exercitio -koe on omiaan ”karsimaan laiskaa ja huonoa opiskelija-ainesta korkeammista opinnoista” (s. 45). Tämä perustelu sälytti latinan kielikokeelle tehtävän, jota sen historiallisella edeltäjällä eli grammatiikan, retoriikan ja logiikan taitoja (nykyaikaisittain suunnilleen kieli- ja puheviestintätaitoja) mittaavalla harjoitusväitöksellä ei ollut sen enempää kuin millään muullakaan tutkintovaatimuksen osalla. Vaikka ”konstruktivistinen linjakkuus” on lanseerattu vasta paljon myöhemmin, on sen periaatteita onneksi osattu hyödyntää jo 1960-luvulla arvioitaessa tällaisia perusteluja latinan kielikokeen pakollisuudelle.

Edellä sanotusta huolimatta s. 42 alaviitteessä 88 siteerataan Wikipedian varsin positiivista luonnehdintaa Päivö Oksalan henkilökohtaisista ominaisuuksista. Tässä on kuitenkin huomautettava, että kyseessä on viimeistä virkettä lukuun ottamatta lähes sanatarkka kopio H. K. Riikosen *Suomen kansallisbiografiaan* kirjoittamasta artikkelista.[10] Vaikka tekoälyä käytettäessä kunnian antaminen alkuperäisille tekijöille lienee mahdotonta, on ainakin Wikipedian kaltaista, joukkoistettua tietosanakirjaa lainattaessa suotavaa pyrkiä huolellisuuteen ja vaikka muokkaushistorian avulla pyrittävä löytämään viittaamisen arvoinen lähde.

Lopuksi

Päivö Oksala vastusti (turhaan) myös sanakirjan käytön sallimista latinan ylioppilaskokeessa. Latinankielen opettajien yhdistyksen vuonna 1970 tekemää ehdotusta asiasta hän piti yhtenä ilmentymänä ”yleisestä vaatimusten mataloittamisesta, joka kostautuu piankin länsimaisessa sivistyselämässä” (s. 77). Latinan ylioppilaskoe on säilynyt muista kielikokeista poikkeavana: se on ainoa koe, jossa on edelleen yhtenäisen tekstin käännösosio ja jonka tehtävänannoissa käytetään kieliopillisia käsitteitä. Nykyisellään ylioppilaskoe altistaa kokelaat myös keskiajan ja uuden ajan latinalle.[11] Olisi yleisemminkin kiinnostavaa, kuinka paljon latinan pro exercitio -koe on vaikuttanut latinan ylioppilaskokeeseen ja miten pro exercitio -kurssien opetustavat ovat mahdollisesti vaikuttaneet siihen, miten latinaa kouluissa opetetaan.[12]

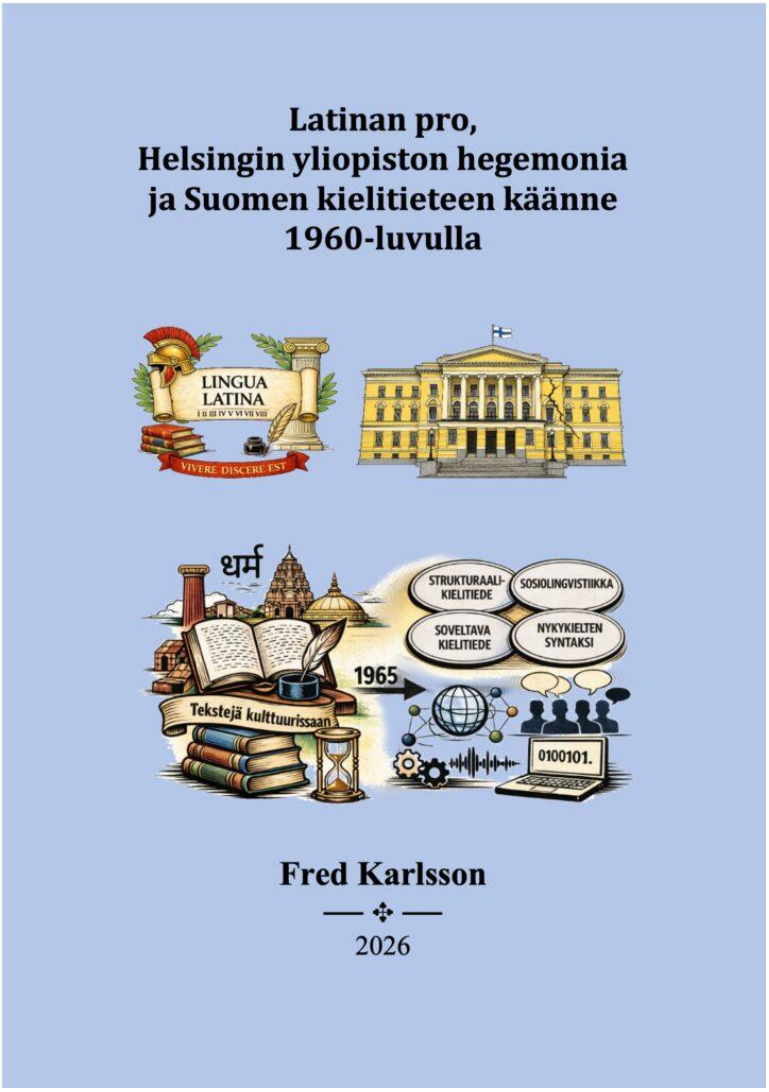
Vielä nykyäänkin saatetaan latinan, jostain syystä ei kreikan, merkitystä perustella klassillisen (yleis)sivistyksen kautta. Ei ole kuitenkaan syytä nostaa pelkkää latinan kielitaitoa samaan asemaan historiallisen sivistysihanteen kanssa. Kreikan ja Rooman kirjallisuuden klassikoihin perustuva klassillinen sivistys ei ole enää pitkään ollut varsinaista

[10] Riikonen, H. K., ”Oksala, Päivö”, *Suomen kansallisbiografia* 7, s. 325–326. Studia Biographica 3:7. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2006. Wikipedian artikkeli (https://fi.wikipedia.org/wiki/Päivö_Oksala) on ”täydennetty tyngästä artikkeliksi” 6.5.2009 klo 14.45 kopioimalla sisältöä Kansallisbiografiasta, joka kyllä nimetään lähdeluettelossa, vaikka artikkelin nykyversiossa(kaan) lähteitä ei ole asianmukaisesti merkitty. – Samaan Wikipedia-artikkeliin viitataan myös s. 83 viitteessä 151.

[11] Esimerkiksi syksyn 2026 kokeessa viimeisen osan tekstiote oli vuonna 1711 julkaistusta väitöskirjasta. Ks. myös. Antti Ijäs, ”Eräs *carmen figuratum*”, *Folium classicum* 102, s. 14–15.

[12] Tähän teemaan liittyen siteeraan Karlssonin tiivistelmää Martti A. Sainion kirjoituksesta ”Latinan kielen pro exercitio” (*Suomalainen Suomi* 7/1965, s. 420–421): ”[Koetekstit] edustavat klassisen latinan kautta, vaikka mikään säädös ei sitä edellytä. Tekstit ovat kuitenkin useimmiten yksinkertaistettuja. Joskus tehtävän laatija on itse kirjoittanut tekstin. Kerran on käännettäväksi asetettu teksti oppikoulujen alaluokkia varten kirjoitetusta historiallisesta kertomuskirjasta. Parhaassa tapauksessa ’saadaan tällä tavoin aikaan runneltua oppikirjalatinaa’. Siinä muodossa, jota latinan käytössä olevat koulukieliopit edustavat, latinaa ei ole koskaan puhuttu. Klassisen kielimuodon opettaminen herättää vaikutelman kieliopin ehdottomasta normatiivisuudesta.” (S. 56.)

yleissivistystä. Ennemminkin sen tuntemuksen voidaan sanoa olevan osa tutkijan ammattitaitoa.[13] ”Tuntemuksella” tarkoitan sitä, että tutkija ei välttämättä ole opiskellut grammatiikkaa, retoriikkaa ja logiikkaa antiikin klassikoista voidakseen esittää tieteellisiä tai lainopillisia argumentteja antiikin kielillä, vaan että hänellä on riittävät kieli- ja menetelmätaidot voidakseen käyttää omalla tutkimusalallaan tarvittavaa lähdemateriaalia. Eri aloilla tarvitaan erilaisia taitoja, eikä latinan kieli ole enää mikään geneerinen akateeminen työelämätaito. Vaikka latinaa on ennen kiistatta opiskeltu enemmän kuin nykyään, lienee yhtä kiistatta selvää, ettei kaikki ole ollut tältä osin ennen paremmin, minkä seikan Karlssonin teos eittämättä onnistuu tuomaan esille.

[13] Latinan taidon käytännöllistä merkitystä tänä päivänä olen käsitellyt *Filologogrammata*-blogissa 1.2.2023 otsikolla ”Antiikin kielistä ja tutkimuksesta”, https://filologogrammata.blogspot.com/2023/02/antiikin-kielista-ja-tutkimuksesta.html.

TULEVIA TAPAHTUMIA

KFY:n kokoukset

10.11.2026 klo 17–19. Prof. Christian Laes (University of Manchester/Helsinki Collegium of Advanced Studies): ”Vita Aesopi: The Extraordinary Life of an Enslaved Person in Antiquity. A Socio-Cultural Commentary on a Unique Novel”. Helsingin yliopiston päärakennus, U2071 (Unioninkatu 34, 2. krs).

1.12.2026 klo 18–20. MA, suomentaja Arto Kivimäki: ”Plinius vanhemman Luonnonhistorian luonto ja historia”. Helsingin yliopiston päärakennus, U2071 (Unioninkatu 34, 2. krs). **Huomaa poikkeuksellinen kellonaika.**

Tuoreimmat tiedot ja suoratoistolinkit löytyvät aina yhdistyksen verkkosivuilta (https://www.kfy.fi/tapahtumat/) sekä jäsenkirjeestä.